

NAZM-I TABÂYÎ'İN BİLİNMEYEN BİR NÜSHASI VE
GERMİYÂNLI ŞEYHÎ'YE AİDİYETİ MESELESİ
AN UNKNOWN COPY OF NAZM-I TABÂYI AND THE ISSUE OF ITS
OWNERSHIP TO ŞEYHÎ OF GERMİYÂN

MEHMET AKİF GÖZİTOK

Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
Assist. Prof. Dr., Erzurum Technical University, Faculty of Letters, Dep. of Turkish Language and Literature
makif.gozitok@erzurum.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-0197-3093>

Atıf / Citation

Gözitok, M. A. 2020. "Nazm-ı Tabâyi'in Bilinmeyen Bir Nüshası ve Germiyânlı Şeyhî'ye Aidiyeti Meselesi". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute*. 68, (Mayıs-May 2020). 53-72

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 20.01.2020
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 20.05.2020
Yayın Tarihi-*Date Published* : 31.05.2020
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4341>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by iThenticate® programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - *Journal of Turkish Researches Institute*
TAED-68, Mayıs - May 2020 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunited>

NAZM-I TABÂYÎ'İN BİLİNMEYEN BİR NÜSHASI VE
GERMİYÂNLİ ŞEYHÎ'YE AİDİYETİ MESELESİ
AN UNKNOWN COPY OF NAZM-I TABÂYI AND THE ISSUE OF ITS
OWNERSHIP TO ŞEYHÎ OF GERMİYÂN

MEHMET AKİF GÖZİTOK

Öz

Nazm-ı Tabâyi, klasik Türk edebiyatının kurucu şairlerinden kabul edilen Germiyânlı Yûsuf Sinâneddîn Şeyhî'nin dönemin hastalıklarına ve bunların tedavisinde kullanılacak yiyecek, içecek ve giyeceklerle değindiği ve daha çok koruyucu hekimliğe dair bilgiler verdiği manzum bir tıp metnidir. Bu eserde, kâinatı oluşturan dört unsurdan ve insandaki dört hılttan [karışım] hareketle hava, yiyecek ve içecekler hakkında açıklamalarda bulunulmakta ve bunlarla sağlığın nasıl korunulması gerektiğine, hangi yiyeceğin/havanın/içeceğin nelere iyi/kötü geldiğine değinilmektedir. İlk kez Hasan Âli Yücel tarafından bilim âlemine tanıtılan ve üç farklı nüshanın karşılaştırılmasıyla neşrolunan bu eserin Germiyânlı Şeyhî'ye aidiyeti, Faruk Kadri Timurtaş tarafından şüpheli görülmüş, eserin üslup ve muhteva açısından Germiyânlı Şeyhî'ye ait olamayacağı ileri sürülmüştür. Timurtaş'tan sonra yapılan tüm ilmî çalışmalarda hep şüphe ile yaklaşılın bu eserin daha önce haberdar olunmayan bir başka nüshasından yola çıkan bu çalışmada Nazm-ı Tabâyi'in Germiyânlı Şeyhî'ye aidiyeti mevzuu, tarihî ve edebî kaynakların yanı sıra eserdeki biyografik karinelerden hareketle irdelenecektir. Şeyhî'nin biyografisine dair gözden kaçırılan bazı hususlara da değinilecek olan bu çalışmada Nazm-ı Tabâyi'in Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Bölümü Agâh Sırrı Levend Koleksiyonu Numara 479'da bulunan nüshasının diğer nüshalarla olan farkları gösterilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nazm-ı Tabâyi, Germiyânlı Şeyhî, Aidiyet Meselesi, Nüsha Farklılıkları

Abstract

Nazm-ı Tabâyi is a poetic medical work in which Yûsuf Sinâneddîn Şeyhî of Germiyân, who is accepted as the founding poets of Classical Turkish Literature, touches on the diseases of the period and the food, drink and clothing to be used in their treatment and that mainly gives information about preventive medicine. In this work, explanations are made on air, food and drinks with reference to the four elements that make up the universe and the four hilts [mixture] in the human being, and how one should keep healthy with them and what food/air/drink is good/bad for what are mentioned. The ownership of this work, which was first introduced to the world of science by Hasan Âli Yücel and published by comparing three different copies, to Şeyhî of Germiyân was considered problematical by Faruk Kadri Timurtaş, and it was claimed that the work could not belong to Şeyhî of Germiyân in terms of style and content. In this study, which is based on another copy of this work, which has always been approached with suspicion in all scientific studies after Timurtaş, the issue of the ownership of Nazm-ı Tabâyi to Şeyhî of Germiyân, will be discussed based on biographical clues in the work as well as historical and literary sources. In this study, which will also touch upon some of the issues about the biography of Şeyhî that have been overlooked, the differences between the copy of Nazm-ı Tabâyi in Atatürk University Seyfettin Özege Department Agâh Sırrı Levend Collection Number 479 and other copies will be shown.

Key Words: Nazm-ı Tabâyi, Şeyhî of Germiyân, Issue of Ownership, Copy Differences

Structured Abstract

Classical Turkish Literature and poets who practice it have taken into account all the needs and interests of the civilization that they belong to and the nation that created this civilization, and expressed them within the limitations of the language and poetry, often by keeping artistic concerns in the background. Many works in different fields such as medicine, history, dictionary, grammar, biography and religious sciences, which normally fall in the field of prose, have been the subject of Classical Turkish Literature poets, and has been written in verse with poem's narrow but influential pattern and harmony. Medicine is one of the fields that has benefited from this attractive and permanent sound of poetry. Although many of the Turkish medical books, which started to be written in Anatolia since the XIV century, have been prose; the number of verses is undeniable. To give a few examples; some of the XIV century poets, the physician Ahmedi's Tervihü'l-Ervâh and Tutmacı's Tabiatnâme; XV century poet Muhyiddin Mehi's Nazmü't-Teshil; and XVI century poet Nidâi's Dürr-i Manzûm can be mentioned. One of these verse medical works is the Nazm-ı Tabâyi of Yûsuf Sinâneddîn Şeyhî of Germiyân, one of the founding poets of classical Turkish literature.

Nazm-ı Tabâyi is medical text in verse that tells about the diseases of the period and the foods, beverages and clothing that will be used in their treatment, and gives information about preventive medicine. In this work, explanations are made on air, food and drinks with reference to the four elements that make up the universe and the four hults [mixture] in the human being, and how one should keep healthy with them and what food/air/drink is good/bad for what are mentioned. The first name to mention Nazm-ı Tabâyi and its copies is Hasan Âli Yücel. Yücel, identified three different copies from great writings scholar İsmail Saib Sencer (d. 1940), Istanbul University Rare Works Library TY 3021 and Istanbul University Rare Works Library TY 1774 and published Bir Türk Hekimi ve Tıbbı Dair Manzum Bir Eseri (A Turkish Physician and His Poetic Work on Medicine) in 1937. In 1955, Faruk Kadri Timurtaş, one of the major linguists known to the literary world with his works on Şeyhî, stated that this work cannot belong to Şeyhî in terms of style and content in his article titled Şeyhî'nin Tıp Konusundaki Eseri (Şeyhî's Work on Medicine). In all scientific studies after this precise interpretation of Faruk Kadri Timurtaş, the belonging of Nazm-ı Tabâyi to Şeyhî has always been suspected. On the other hand; Tahir Olgun, who worked on Şeyhî of Germiyân during the same years, does not mention that Nazm-ı Tabâyi has a problem of belonging although he made some evaluations about the works of Şeyhî and even showed that some works do not belong to the Şeyhî of Germiyân in his 1949 publication Germiyânlı Şeyhî ve Harnâme'si (Şeyhî of Germiyân and Harnâme). As a matter of fact, Faruk Kadri Timurtaş claim that Nazm-ı Tabâyi does not belong to Şeyhî of Germiyân is founded on the reason that he finds the words, style and quality/quantity of the work quite weak and simple compared to other works of Şeyhî. Considering that Nazm-ı Tabâyi, explaining the preventive medicine written with a didactic anxiety considering the needs of the period in a withholding fashion, is a verse medical work, it is quite understandable that the work is not as beautiful as a mesnevi or a divan in terms of style, words used and literary value. In this respect, it should not be scientifically correct for Faruk Kadri Timurtaş to assert that Nazm-ı Tabâyi could not belong to Şeyhî only in terms of language, style and word staff.

As a result of detailed catalog scans, two more copies of Nazm-ı Tabâyi were determined by us. The first of these is the copy in the Egyptian National Library Turkish Manuscripts S 7078. This copy, which we cannot obtain despite all our efforts, is located in a majmua which contains various works of art, whose writer and the date of authorship is uncertain, written in talik script. Another copy determined by us resides in Atatürk University Library Seyfettin Özege Department Ağâh Sırrı Levend Collection no. 479. This copy has 18 sheets, and the date of its writing is 1174/1760-1761, and the writer is a person with a pseudonym, Besîm. As a result of comparing Nazm-ı Tabâyi's copy from Ağâh Sırrı Levend Collection, which has not been known to date, with other copies and examining the text in detail in every aspect; it can be said that some points have been overlooked in

the previous provisions given about the work and the biographical data in the work have not been sufficiently utilized before.

In this study, the work of Yûsuf Sinâneddîn Şeyhî, who shines in our literary history with both his medicine and poetry, will be emphasized in his book Nazm-ı Tabâyi and the belonging of the work to Şeyhî will be discussed in detail considering the literary and historical evidence. While doing this, the previous studies on the biography of Şeyhî will be examined, some issues that the researchers have overlooked will be addressed and some new determinations will be made about the life of the Şeyhi. In addition to this, new copies of Nazm-ı Tabâyi, which were not previously known and determined by us, will be introduced, and criticism and comparison will be made with the copy in the Seyfettin Özege Department Agâh Sırrı Levend Collection and the previous copies to indicate the differences between them.

Giriş

Klasik Türk edebiyatı ve şairleri, mensubu olduğu medeniyetin ve bu medeniyeti terkip eden milletin ihtiyaç duyduğu yahut ilgilendiği hiçbir konuyu göz ardı etmemiş, bunları eserlerinde dilin ve şiirin imkânları ölçüsünde, çoğu zaman da sanatsal kaygıları geri planda tutarak terennüm edegelmişlerdir. Öyle ki esasında nesrin sahasına giren tıp, tarih, sözlük, gramer, biyografi ve dinî ilimler gibi farklı alanlardaki pek çok eser, klasik Türk edebiyatı şairleri tarafından konu edinilmiş, şiirin dar ama tesirli kalıp ve ahengiyle manzum olarak kaleme alınmıştır. Şiirin bu cazip ve kulakta kalıcı tınısından çokça istifade edilen alanlardan biri de tıp sahasıdır. XIV. yüzyıldan itibaren Anadolu'da yazımına başlanan Türkçe tıp kitaplarının pek çoğu mensur olmakla beraber manzum olanlar da küçümsenemeyecek sayıdadır. Birkaç örnek verilecek olursa XIV. yüzyıl şairlerinden hekim Ahmedî'nin *Tervihü'l-Ervâh*'ını ve Tutmacı'nın *Tabîatnâmesi*'ni; XV. yüzyıl şairlerinden Muhyiddin Mehî'nin *Nazmü't-Teshîl*'ini; XVI. yüzyıl şairlerinden Nidâî'nin önce mensur olarak kaleme aldığı *Menâfiü'n-Nâs*'ından hareketle daha sonra nazma geçtiği *Dürr-i Manzûm*'unu zikretmek mümkündür (Bayat 2016). Bu çalışmada, edebiyat tarihimizde hem hekimliği hem de şairliği ile ön plana çıkan Germiyânlı Yûsuf Sinâneddîn Şeyhî'nin kendisine aidiyeti şüpheli bulunan *Nazm-ı Tabâyi* adlı eseri üzerinde durulacak, tespit edilen yeni nüshalardan bahsolunacak, *Nazm-ı Tabâyi*'in Germiyânlı Şeyhî'ye aidiyeti mevzuunda önce biyografisi daha sonra eserindeki edebî karineler ele alınacak ve Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Bölümü Agâh Sırrı Levend Koleksiyonu'nda tarafımızca tespit edilen nüshanın evvelce yayımlanan nüshalarla tenkidi yapılacak ve nüsha farklılıkları gösterilecektir.

1. *Nazm-ı Tabâyi*'in Nüshaları

Nazm-ı Tabâyi'den ve nüshalarından ilk bahseden isim Hasan Âli Yücel'dir. Hasan Âli Yücel (ö. 1961), Şeyhî üzerine yaptığı araştırmalarda daha önce hiçbir tezkirede adına rast gelmediği ve sadece Bursalı Mehmed Tâhir'in (ö. 1925) *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde tesadüf ettiği Şeyhî'ye ait *Kenzü'l-Menâfi fi-Ahvâli'l-Emzice ve't-Tabâyi* adlı bir eserden, büyük kitabiyât âlimi İsmâil Sâib Sencer'e (ö. 1940) bahsedince o da Bursalı'nın bahsettiği eserin manzum bir eser olduğunu ve kendisinde bir nüshasının bulunduğunu ifade eder. İsmâil Sâib Sencer'den bu nüshayı alıp çok kısa bir sürede istinsah eden Hasan Âli Yücel, Şeyhî'nin *Kenzü'l-Menâfi fi-Ahvâli'l-Emzice ve't-Tabâyi* adlı eserini aramaya ve bu

alandaki araştırmalarına hız verir. Eski edebiyat ile fazlaca meşgul olduğu o yıllarda İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde Halis Efendi kitaplarını tarayan Yücel, *Kenzü'l-Menâfi*'in bir mecmuanın derkenarına kayıtlı bir nüshasını daha bulur. Aramaya ve alanın uzman kişileri ile müşavere etmeye devam eden Yücel, Sabri Kalkandelen'in (ö. 1943) delaletiyle yine İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde Rıza Paşa kitapları arasında bir mecmuanın derkenarına derc olunmuş üçüncü bir nüsha daha bulur (Yücel 1937: 3-4). *Nazm-ı Tabâyi*'in bugüne kadar bilinen bu üç nüshasının ilki, Hasan Âli Yücel'in İsmâil Sâib Sencer'de bulunduğunu haber verdiği, bir tıp eserleri mecmuasının içerisine 1096/1684 tarihinde istinsah edilmiş, řu an için nerede bulunduğu bilinmeyen nüshadır. Mustafa Kaçalın her ne kadar sayım döküm işlemlerinden ötürü göremediği bu nüshanın Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'nde bulunduğunu tahmin etse de (Kaçalın 2005: 351) söz konusu kütüphanede yaptığımız taramalarda böyle bir esere tesadüf edilememiştir. İkinci nüsha, Yücel'in kendisinin bulduğu ve bugün İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3021 numarada yer alan ve içerisinde pek çok divan ve mesnevinin kayıtlı olduğu bir mecmuanın 206^b-219^b varakları arasında derkenara kayıtlıdır. Üçüncü nüsha ise yine Hasan Âli Yücel'in Sabri Kalkandelen'in delaletiyle bulduğu İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 1774 numarada kayıtlı *Mecmûatü'r-Resâil*'in 120^b-134^b varakları arasında yer alan İbni Kemâl'in *Hadîs-i Erba'în* adlı eserinin derkenarına kaydedilmiş bir nüshadır. Her iki nüshanın da istinsah yahut tertip tarihleri belli değildir.

Bu üç nüsha dışında tarafımızca iki nüsha daha tespit edilmiştir. Bunların ilki Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları S 7078 numarada bulunan nüshadır. Tüm çabalarımıza rağmen bir türlü temin edemediğimiz bu nüsha, *Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu (1870-1980)*'na göre istinsah tarihi ve müstensihî belli olmayan, talik hatla yazılmış, muhtelif eserler ihtiva eden bir mecmuanın 34^a-67^b varakları arasında bulunmaktadır (Komisyon 1990: XI/223-224). Tarafımızca tespit edilen beşinci nüsha ise Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Bölümü Ağâh Sırrı Levend Koleksiyonu 479 numarada bulunmaktadır. Söz konusu bu nüsha, sırtı deri basit formda çiçek motifli pandizot kaplı bir cilt içerisinde, metni aharlı nohudî renk kâğıt üzerine siyah, başlıkları sürh mürekkeple ve divanî hususiyetleri gösteren talik bir yazı ile yazılmıştır. Metin, sürh mürekkeple çizilmiş basit formda bir cetvel içerisinde rekabelidir ve satır sayısı her varakta değişiklik göstermektedir. Varakların a yüzünde bulunan üç haneli sayfa numaralarından hareketle metnin bir mecmuadan çıkarılarak müstakil bir eser haline getirildiğini söylemek mümkündür. Nitekim metnin pandizot kaplı cildi de bu düşünceyi kanıtlar mahiyettedir. 18 varaklık bu eserin istinsah tarihi 1174/1760-1761, müstensihî ise Besîm adında/mahlasında bir zattır. Zahriyede kurşun kalemle sonradan eklenmiş *Nazm-ı Tabâyi' li-Şeyhî* kaydı, hatimede ise *Eser-i hâme-i şikeste-i Besîm 1174* şeklinde bir ferâğ kaydı bulunmaktadır.

2. *Nazm-ı Tabâyi*'in Şeyhî'ye Aidiyeti Meselesi

Klasik Türk edebiyatının biyografi kaynakları olan tezkirelerde, Şeyhî'nin hâzık bir hekim olduğuna dair çokça malumat bulunmasına rağmen onun tıbbâ dair manzum veya mensur bir eserinin/risalesinin olduğundan bahs olunmaz. Şeyhî'nin tıbbâ dair bir risalesi olduğundan ilk defa bahseden kişi Bursalı Mehmed Tâhir'dir. Bursalı, *Osmanlı Müellifleri* adlı kıymetli eserinde Şeyhî'nin *Kenzü'l-Menâfi Fî Ahvâli Emzice ve 't-Tabâyi'* adlı bir eseri olduğundan bahsetmektedir (Bursalı 1338: II/I, 256). Bu kayıttan hareketle Şeyhî'nin

Kenzü'l-Menâfi adlı eserini aramaya koyulan Hasan Âli Yücel, önce İsmâil Sâib Sencer'de bulunan nüshayı daha sonra ise çeşitli vesilelerle İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde tespit ettiği iki nüshayı karşılaştırarak *Bir Türk Hekimi ve Tıbbı Dair Manzum Bir Eseri* adlı çalışmasını 1937 yılında yayımlar ve Şeyhî'nin *Nazm-ı Tabâyi'*ini ilk kez bilim âlemine tanıtır. Bu dönemde Şeyhî üzerine çalışmalar yapan Tâhir Olgun, 1949 yılında yayımladığı *Germiyânlı Şeyhî ve Harnâme'si* adlı kıymetli çalışmasında Şeyhî'nin eserleri bahsinde bazı değerlendirmelerde bulunmasına, hatta bazı eserlerin Germiyânlı Şeyhî'ye ait olmadığını delilleri ile göstermesine rağmen *Nazm-ı Tabâyi'*in bir aidiyet problemi olduğundan bahsetmez (Olgun 1949: 48). Şeyhî üzerine yaptığı çalışmalarıyla ilim dünyasının tanıdığı büyük dil âlimlerinden Faruk Kadri Timurtaş ise 1955 yılında *Türk Dili* dergisinde yayımladığı *Şeyhî'nin Tıp Konusundaki Eseri* isimli makalesinde, söz konusu bu eserin gerek üslup gerek muhteva açısından Şeyhî'ye ait olamayacağını; eserin dil açısından her ne kadar eski olsa da Şeyhî'nin diğer eserlerinde kullanmış olduğu dilden ve kelime kadrosundan hayli farklı olduğunu; Şeyhî gibi tasavvuf ve hikmette çok derin ve engin bilgilere sahip bir şahsiyete böyle zayıf ve basit bir eseri nispet etmenin haksızlık olacağını ifade etmektedir (Timurtaş 1955: 340-343).¹ Nitekim Faruk Kadri Timurtaş'ın bu indî ve kat'î hükmünden sonra yapılan bütün ilmî çalışmalarda *Nazm-ı Tabâyi'*in Şeyhî'ye aidiyeti daima şüpheli bulunmuştur. Fakat *Nazm-ı Tabâyi'*in bugüne değin haberdar olunmayan Agâh Sırrı Levend nüshasının, diğer nüshalarla karşılaştırılması ve metnin her yönden detaylıca tetkik edilmesi neticesinde daha önce eser hakkında verilen hükümlerde bazı noktaların gözden kaçırıldığı, eserdeki biyografik verilerden yeterince istifade edilmediği görülmüştür. Bu sebeple Hasan Âli Yücel tarafından neşrolunan (1937) fakat bugünkü ilmî neşir yöntemleri ile çok fazla farklılık gösterdiği ve ihtiyaca cevap veremediği için sonradan Mustafa Kaçalın tarafından günümüz ilmî yöntemlerine uyarlanarak yeniden yayımlanan metnin (2005), tarafımızca tespit edilen yeni nüsha ile önce mukabelesinin yapılarak nüsha farklılıklarının ortaya konulması; daha sonra eserin baştan sona titizlikle incelenerek -özellikle eserin giriş bölümlerine- serpiştirilmiş biyografik karinelerin edebiyat ve tarih ilimleri açısından değerlendirilmesi ihtiyacı hâsıl oldu. Biz de tüm bu ifade ettiğimiz ilmî yöntemleri tatbik ederek eserin Germiyânlı Sinâneddîn Şeyhî'ye aidiyeti noktasında bazı yeni değerlendirmelerde bulduk.

3. Metinden Hareketle *Nazm-ı Tabâyi*

*Nazm-ı Tabâyi'*in giriş bölümleri (Tevhîd, Na't, Medh-i Çehâr Yâr-i Güzîn, Medh-i Pâdişâh ve Sebeb-i Telîf) mesnevi nazım şekli ile kaleme alınmış iken ana metni kıt'a nazım şekli ile kaleme alınmıştır. Mesnevilerin giriş bölümlerinden özellikle sebeb-i telîf bölümü, daima eser ve müellif hakkında önemli bilgiler taşır. Bu sebeple ilk önce eserin 28 beyitlik *Sebeb-i Telîf-i Nazm-ı Tabâyi* adlı bölümünde geçen şu beyitlerde şairin adının hiçbir şüpheyeye mahal bırakmayacak kadar açık olduğu görülmektedir:

Olan bu gevher-i menşûri nâzım

¹ Faruk Kadri Timurtaş, her ne kadar 1968 yılında yayımladığı *Şeyhî Hayatı ve Eserleri, Eserlerinden Seçmeler* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi) adlı çalışmasının "Tıbbı Dair Eseri" adlı bölümünde *Nazm-ı Tabâyi'*den "Ayrıca, Şeyhî'nin edası, ifade ediş tarzı, kullandığı kelimeler ve terkipler burada görülmektedir." şeklinde bahsetse de (Timurtaş 1968: 97) bağlamdan "görülmemektedir" de bir dizgi hatası olduğu anlaşılmalıdır.

Bu evrâka olan nazm üze râkım

‘İbâdu’llâh içinde ‘abd-ı ahkâr

Ki ya‘nî Şeyhî-i dâ‘î-i kemter

Dört nüshanın da ittifak ettiği hususların başında şairin mahlası gelmektedir. Bu sebeple öncelikli olarak Türk edebiyatında Şeyhî mahlaslı şairleri tespit etmeye gayret ettik ve biyografik kaynaklarımızda Şeyhî mahlası ile şiirler kaleme alan otuz bir şair belirledik. Bu otuz bir şairin ikisi XV. yüzyılda, dördü XVI. yüzyılda, onu XVII. yüzyılda, on ikisi XVIII. yüzyılda, üçü XIX. yüzyılda yaşamıştır. *Nazm-ı Tabâyi*’in en eski tarihli İsmâil Sâib Sencer nüshasının 1096/1684 tarihinde istinsah edildiği göz önünde bulundurulunca metnin en kötü ihtimalle bu tarihte veya bu tarihten önce telif edilmiş olacağı kesin bir surette söylenebilir. Bunun yanı sıra eserin dil ve imlâ hususiyetleri incelendiğinde gerek eserde kullanılan eklerden (-dUrUr, -rAk vb.) gerek eser boyunca sıkça tekrar edilen arkaik pek çok kelimeden (öyken, göyündür-, bular vb.) hareketle eserin Eski Anadolu Türkçesi ile yazıldığını söylemek mümkündür. Nitekim bizim bu tespitimizi Faruk Kadri Timurtaş da teyit etmektedir (Timurtaş 1955: 341).² Bunlar *Nazm-ı Tabâyi*’i kaleme alan Şeyhî’nin XIV., XV. veya XVI. yüzyıllarda yaşamış bir şair olabileceğini ortaya koymakta ve Şeyhî mahlası ile şiirler kaleme alan otuz bir şairin yirmi beşini elemektedir. Böylece *Nazm-ı Tabâyi*’i kaleme almış olma ihtimali bulunan şair sayısı altıya düşmektedir ki bunlar, XV. yüzyıl şairleri Germiyanlı Sinâneddîn Şeyhî (ö. 832/1429), Bursalı Çakşırıcı Şeyhî (ö.1451-1481?) ve XVI. yüzyıl şairleri Şeyhî Sinan Efendizâde Şeyh Mehmed Efendi (ö. 971/1563), Şeyhî Tayyibzâde Mehmed Efendi (ö. 1000/1591), Edirneli Şeyhî Hayreddîn Efendi (ö. 1017/1608) ve Antep’li Şeyhî Şeyh Salmân (965/1559’da hayatta)’dır.

Sebeb-i telif bölümü dışında eserin müellifi hakkında bilgi edinilebilecek bir diğer bölüm ise şüphesiz eserin kime sunulduğunun ifade edildiği bölümdür. Klasik Türk edebiyatında bu bölümler çoğunlukla eserin sunulduğu padişahın/paşanın/hâmînin övgüsünün ve duasının yapıldığı bölümler olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim *Nazm-ı Tabâyi*’de de *Der-Medh-i Pâdişâh-ı İslâm* başlıklı bölümde eserin kime sunulduğu açık bir şekilde şu beyitle ifade edilmektedir:

Civân-merd ü ‘atâ-bahş u sühen-dân

Şehen-şâh-ı cihân **Sultân Murâd Hân**

Her ne kadar İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3021’deki nüshada bu isim, Sultan Ahmed olarak geçse de eldeki dört nüshadan üçünün Sultan Murad Han’da ittifak etmesi bu ihtimalin daha kuvvetli olduğunu ortaya koymaktadır.³ Metnin nüshalarının

² *Nazm-ı Tabâyi*’deki Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerinin ve söz varlığının incelendiği bir çalışma için bkz. Ayşe Nur Sır, “Anadolu’da Yazılmış Bir Tıp Risalesi: Nazm-ı Tebâyi’de Dil”, *VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu (4-7 Aralık 2013 Bursa) Bildirileri*, (Ed. Hatice Şahin, İbrahim Karahancı), C.1, Bursa 2014, ss. 251-267.

³ Hasan Âli Yücel, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 3021 numarada bulunan bir mecmuanın içinde yer alan nüshada eserin sunulduğu padişahın adının geçtiği beytin diğer nüshalardan farklı olarak *Mülûkâne eşiği taşı mesned / Şehenşâh-ı cihân Sultân Ahmed* şeklinde olduğunu, bunun da eserin iki farklı padişaha sunulmuş olabileme ihtimalini barındırdığını ifade etmektedir. Hatta Yücel, 783-813/1382-1410 yılları arasında hüküm süren ve Karakoyunlu hükümdarı Kara Yüfus tarafından 813/1410 yılında öldürülen Celâyiriler’den [İlkâniyanlar] bir Sultan

istinsah tarihlerinden, dil ve imlâ özelliklerinden hareketle eserin XIV., XV. ve XVI. yüzyıllarda yazılmış olabileceği göz önünde bulundurulursa Osmanlı tarihinde mevcut beş Sultan Murad'dan üçünün bu eserin sunulduğu padişah olma ihtimalleri bulunmaktadır. Bunlar 1359-1389 yılları arası hüküm süren Orhan Gazi'nin oğlu I. Murad; 1421-1451 yılları arası hüküm süren Sultan Çelebi Mehmed'in oğlu II. Murad ve 1574-1595 yılları arası hüküm süren Sultan II. Selim'in oğlu III. Murad'dır.

Eserin *Der-Medh-i Pâdişâh-ı İslâm* başlıklı bölümünün diğer beyitlerini de tetkik edince klasik Türk edebiyatında padişah/sultan övgülerinde sıkça kullanılagelen mazmun ve imgelerin (pâdişâh-ı Cem-vakâr, dâver-i Dârâ-tebâr, sultân-ı selâtin, Süleymân, (İ)Skender, sâhib-kırân-ı heft kişver vb.) geçtiği beyitlerin yanı sıra her padişah için kullanılmayacak, diğer padişah övgülerinden daha ayırt edici ve daha hususî temdih unsurları barındıran şu beyit oldukça dikkatimizi çekti:

Leh ü Çeh Erdel ü Nemçe vü Efrenc

Vêrür aña **harâc** u **bâc** u **ispenc**

Bu beyte göre 'cihan sultanlarının şahı Sultan Murad Han'a, Leh/istan (Polonya), Çeh/istan (Bohemya)⁴, Nemçe (Avusturya), Erdel (Transilvanya)⁵ ve Efrenc (Avrupa)⁶, haraç, bac⁷ ve ispenc⁸ vergilerini vermektedir. Bu temdih unsuru, şairin yaşadığı dönemde vuku bulmuş ve büyük bir başarı olarak görülmüş olmalı ki bir şair tarafından padişah için övgü imgesi olarak kullanılabilirdi. Bu noktadan hareketle Sultan Murad'lardan hangisinin döneminde Rumeli'deki devletlerin/şehirlerin Osmanlıya tâbi olup haraç/vergi vermeye başladığını tespit etmek adına bazı araştırmalar yapınca Rumeli'de başarılı akınların I. Murad döneminde başladığı; özellikle Edirne'nin alınmasıyla (762/1361) birlikte bu akınların arttığı buna rağmen mutlak bir hâkimiyetin sağlanamadığı görülmüştür (Uzunçarşılı, 1988: I/165-168, 171-174; İnalçık, 2006a: XXXI/156-159). Öte taraftan II. Murad döneminde Rumeli'deki fetihlerin daha da arttığı hatta I. Murad tarafından muhasara edilip de alınamayan Selanik'in bu dönemde fethedilmesiyle birlikte Eflak ve Sırbistan'ın sıkı bir

Ahmed'den bahsetmekte ve Şeyhî'nin İran'a giderken yahut İran'dan gelirken eserini Bağdat'ta bu Sultan Ahmed'e takdim etmiş olabileceğini ifade etmektedir. Şerafeddin Yezdi'nin *Zafernâme*'sindeki bir kayda göre ise bu Sultan Ahmed, vaktinde Kayseri ve Bursa'ya da gelmiştir. Yücel, bu seyahatler esnasında Celâyiriler sultanı Ahmed'in Kütahya'ya uğramış olabileceği yahut bir başka şehirde Şeyhî'nin bu eseri kendisine vermiş olabileceği ihtimalini de göz ardı etmez. Yine Yücel, bir başka ihtimal olarak da 738-800/1338-1398 yılları arasında hayatta olan ve Sultan Ahmed olarak da anılan meşhur şair Kadı Burhâneddin'in eserin sunulmuş olacağı Sultan Ahmed olabileceği ihtimalinden ve Şeyhî'nin daha sonra Sultan Murad'ın emrine girince eseri bir de ona sunmuş olabileceğinden bahsetmektedir (Yücel 1937: 5).

⁴ "[...] Bu suretle Bosna, Frenk, Engürüs, Eflak, Arnavud, Buğdan hâkimleri, Slav milletleri ki, hâlâ Leh ve Çeh adıyla tanınmaktadırlar." (Hoca Saadeddin 1979; I/175)

⁵ "Bugün Romanya'nın kuzeybatısında Transilvanya denilen idarî bölgenin Osmanlılar dönemindeki adı." (Karpat 1995: XI/280)

⁶ "Osmanlı Türkleri'nce doğu, güney doğu ve Akdeniz Avrupası dışında yaşayan bütün Avrupalılara verilen ad. Batı ve kuzey Avrupa kavimleri. Fransızlar aracılığı ile tanınmış olduklarından genellikle Frenk deyimi ile bu kavram anlatılmaktadır." (Hoca Saadeddin 1979; I/352 [196. dipnot])

⁷ "Bâc malî bir terim olarak hemen her çeşit vergi ve resim için kullanılmıştır; bunlar arasında uşûr, haraç ve gümrük vergileri de vardır." (Yeniçeri 1991: IV/411)

⁸ "Zimmî (Hristiyan, Yahudi, vs.) reyadan, Müslümanların çift resmine mukabil alınan bir vergidir." (Çağatay 1947: 507)

şekilde Osmanlı tâbiliği altına sokulduğu, Macaristan, Arnavutluk ve Epir’de Osmanlı hâkimiyetinin yerleştiği; Bosna kralı, Arta ve Mora despotları ve Bizans imparatorunun Osmanlıya haraç ödeyen tâbiler haline getirildiği; hatta önce Varna Muharebesi (848/1444) daha sonra II. Kosova Muharebesi (852/1448) ile Osmanlı’nın, Rumeli’de tam manasıyla mutlak bir hâkimiyet sağladığı bilgisine ulaşılmıştır (Uzunçarşılı 1988: I/408-409, 415-416, 417-419, 435-438, 446-450; İncalcık 2006b: XXXI/167-168; Emecen 2002: XXVI/221-224). Bu tarihî karinelere hareketle Osmanlı’nın II. Murad döneminde Rumeli’de sağlamış olduğu bu mutlak hâkimiyetten sonra bir Osmanlı padişahının Rumeli’den vergi almasının başarı olamayacağı ve bunun da padişaha eser sunan bir şair tarafından övgü unsuru olarak kullanılamayacağı aşîkârdır. Tüm bu saydığımız hususlar göz önünde bulundurulunca *Nazm-ı Tabâyi*’in sunulmuş olabileceği padişahın, III. Murad olma ihtimali ortadan kalkmakta ve böylece ihtimal ikiye düşmektedir: I. Murad ve II. Murad. Bununla birlikte I. Murad’ın XIV., II. Murad’ın ise XV. yüzyılda yaşadıkları da göz önünde bulundurulunca eserin XVI. yüzyılda yaşayan Şeyhî mahlaslı şairler tarafından yazılmamış olduğu kat’î bir surette ortaya çıkar ki böylece *Nazm-ı Tabâyi* müellifi Şeyhî’nin kim olabileceği ihtimali de ikiye düşmüş olur. Bu iki şair, Germiyânî Sinâneddîn Şeyhî (ö. 832/1429) ve Bursalı Çakşırıcı Şeyhî (ö. 1481?)’dir.

Bu noktada eserin *Sebeb-i Telif-i Nazm-ı Tabâyi* adlı bölümünde eseri kaleme alan şairin biyografisinde kullanılabilecek türden bilgiler ihtiva eden şu beyitler akla gelmektedir:

Görüp her fenni bir miqdâr ey cân

Anı **yetdükçe tâkat kıldum iz’ân**

Bi-âhamdi’llâh ki **kıldım** anı **taşşîl**

Egerçi **cümle olmadıysa tekmiâl**

Oğudum hikmet ile ‘ilm-i tıbbî

Anuñ da cüz’i ma’lûm oldu lübbi

Alup **lubbini** anuñ cyledüm **derc**

Fikir gevherlerini cyledüm **harc**

Bu beyitlere göre Şeyhî mahlaslı şair, vaktinde her ilmi az da olsa tahsil ettiğini, elden geldikçe de bunları anlamaya çalıştığını; her ne kadar hepsini tam manasıyla öğrenemese de **hikmet** ile **tıp** ilimlerini neredeyse kavradığını; bu iki ilmin özünü ise bu eserle kaleme aldığı ifade etmektedir. Sebeb-i telifteki bu vasıflardan hareketle ihtimal dâhilindeki iki Şeyhî’nin biyografilerini, tezkirelerden tekrar okuyunca *Nazm-ı Tabâyi* müellifi olan Şeyhî daha da belirlemektedir. Klasik Türk edebiyatının ilk biyografik kaynaklarından olan *Heşt-Bişiht* isimli tezkiresinde Sehî Beg, Bursalı Çakşırıcı Şeyhî’den *‘Ulûm-ı mütedâvileden çendân behre-mend fûnûn-ı mütekâsireden sûz-mend degül. Lâkin her gâh muhabbeti ehl-i ‘ilm tâyifesiyle olup tabiât kuvvetiyle nazma kâdir olmuş* (Sehî Beg 2017: 159) şeklinde bahsederken; XVI. yüzyılın bir başka önemli tezkiresi olan *Meşâiru’ş-Şuarâ*’da Âşık Çelebi, Germiyânî Sinâneddîn Şeyhî’yi *Egerçi ulûmda ekser-i fûnûna şümûlî var imiş, ammâ hassaten fenn-i tıbdâ küllî duhûlû var imiş* (Âşık Çelebi 2018: 612) diye anmaktadır. Kanaatimizce bu bilgiler *Nazm-ı Tabâyi* müellifi Şeyhî’nin olsa olsa Germiyânî Sinâneddîn Şeyhî olabileceğine işaret etmektedir.

Burada istitrat kabilinden bir hususu da ifade etmek istiyoruz. Esasında Faruk Kadri Timurtaş'ın İsmâil Sâib Sencer, Hasan Âli Yücel ve Tâhir Olgun'un aksine *Nazm-ı Tabâyi*'in Germiyânlı Şeyhî'ye ait olmadığını ileri sürmesindeki tek istinat noktası, eserin kelime kadrosunu, üslubunu ve niteliğini/niceliğini Şeyhî'nin diğer eserlerine nazaran oldukça zayıf ve basit bulmasıdır. Fakat oldukça muhtasar ve dönemin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak didaktik bir kaygı ile kaleme alınmış koruyucu hekimliği anlatan *Nazm-ı Tabâyi*'in, manzum bir tıp eseri olduğu göz önünde bulundurulursa eserin üslup, kelime kadrosu ve edebî değer açısından bir mesnevi, bir divan kadar güzel olmamasının gayet anlaşılır bir durum olduğunu ifade etmek gerekir. Nitekim Şeyhî'nin hocası olan Ahmedî'nin yazılış tarihi ve kime sunulduğu bilinmeyen fakat Çelebi Sultan Mehmed'e sunduğu tahmin olunan (Köprülü 2001: I/219; Kut 1989; II/166) ve ilk cildinde tıpkı *Nazm-ı Tabâyi* gibi kâinatı oluşturan dört unsurdan, insandaki dört hılttan bahsedilen; hava, yiyecek ve içecekler hakkında açıklamalarda bulunulan ve bunlarla sağlığın nasıl korunması gerektiğine değinilerek koruyucu hekimliği anlatan (Acıduman 2016: 70) *Tervihü'l-Ervâh* adlı hacimli tıp eserini, *Dîvân*'ı, *Cemşid ü Hurşid*'i ve *İskendernâme*'si ile kıyas edince dört eser arasında dil, kelime kadrosu ve üslup açısından ciddi farklar olduğunu görüyoruz. Bu da şunu göstermektedir ki bir eserin tek başına dili, kelime kadrosu veya üslubu, bir eserin yazarını tespit etme yahut şüpheli bulma noktasında mutlak bir veri olarak kullanılamaz. Zira bir eserin konusu, yazılma sebebi ve sunulacağı kişi eserin dilini, kelime kadrosunu ve üslubunu mutlak surette etkilemektedir. Bu sebeple Faruk Kadri Timurtaş'ın sırf dil, üslup ve kelime kadrosu bakımından *Nazm-ı Tabâyi*'in Şeyhî'ye ait olamayacağını kat'î bir surette ileri sürmesi, ilmî açıdan çok doğru olmasa gerektir. Buna rağmen *Nazm-ı Tabâyi*'in giriş bölümlerinde üslubun hiç de yavan olmadığı, Şeyhî'nin diğer eserlerinde kullandığı söyleyiş biçimine yer yer yaklaştığı görülmektedir. Hatta yaptığımız karşılaştırmalarda Şeyhî'nin diğer eserlerinde görülen aruz uygulamalarının (kontraksiyon, imâle-i memdûde, imâle-i maksûre vb.) *Nazm-ı Tabâyi* ile paralellik gösterdiğini; eserlerin bölümlerinin ve bu bölümlere verilen başlıkların ciddi benzerlikler barındırdığını; bazı beyitlerin ise kurgu ve eda açısından az çok birbirine benzediğini müşahade ettik. Örneğin Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şîrin*, *Dîvân* ve *Harnâme*'sinde geçen şu beyitler ile *Nazm-ı Tabâyi*'deki beyitler arasında hem muhayyile hem kelime kadrosu hem de söyleyiş açısından paralellikler/benzerlikler görülmektedir:

- HŞ* (618) Ne **sultân-ı âftâb-ı heft-kişver**
Hümâyûn tal' at u **ferhunde ahter** (Timurtaş 1963: 23)
- NT* (33) **Şeh-i şahib-ı kırân-ı heft-kişver**
Güzîn-i her mülûk-ı bahr ü hem ber
- HŞ* (619) **Ferîdün-ferr u Dârâ-rây ü Cem-câm**
Felek taht u civân-baht u cihân-kâm (Timurtaş 1963: 23)
- NT* (32) **Civân-merd ü 'atâ-bağş u sühen-dân**
Şehen-şâh-ı cihân Sultân Murâd Hân
- HŞ* (694) Ol **şâh-ı mâh-peyker sultân-ı heft-kişver**

- K'emrindedür serâser **Efrenc ü Türk ü Deylem** (Timurtaş 1963: 26)
- NT (34) **Leh ü Çeh Erdel ü Nemçe vü Efrenc**
Vêrür aña hârâc u bâc u ispenc
- Hm (16) Mağşad-ı dil murâd-ı cân-ı **cihân**
Şeh-i Sultân Murâd Hân-ı zamân (Timurtaş 1949: 380)
- NT (32) Civân-merd ü 'atâ-bahş u sühen-dân
Şehen-şâh-ı cihân Sultân Murâd Hân
- Dv (Trc/1) **Şâhib-kırân-ı** a' zam u sultân-ı rûzgâr
İskender-i zamân u Süleymân-ı rûzgâr (Biltekin 2003: 71)
- NT (31) Be-tâc u taht-ı **sultân-ı** selâfîn
Süleymân u Sikender şâh-âyîn

Buraya kadar ifade ettiğimiz tüm bu edebî ve tarihî karinelere binaen eğer edebiyat tarihlerinde ve tezkirelerde ismi kayıtlı olmayan bir başka Şeyhî daha yoksa *Nazm-ı Tabâyi*'i Germiyânlı Sinâneddîn Şeyhî'nin (ö. 832/1429) yazmış olduğunu kabul etmenin -en azından Şeyhî mahlaslı yeni bir şair çıkıncaya kadar- daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

4. Şeyhî'nin Biyografisine Zeyl

Nazm-ı Tabâyi müellifi Şeyhî'nin, Germiyânlı Sinâneddîn Şeyhî (ö. 832/1429) olabileceğini -en azından şimdilik- eldeki verilere göre göstermiş olmakla birlikte eserin hangi Sultan Murad'a sunulduğu hususunu henüz netleştiremedik. Bu noktada Şeyhî'nin biyografisini yeniden gözden geçirmek ve temin edilecek ipuçlarından hareketle eserin sunulduğu padişahı tespit etmek gerekmektedir. Bu sebeple Şeyhî'nin hayatını ele alan araştırmaları (Tarlan 1934; Yücel 1937; Olgun 1949; Timurtaş 1953, 1955, 1961, 1963, 1968; Biltekin 2003, 2010) tek tek inceleyip mukayese ederken Şeyhî'nin biyografisini ele alan araştırmacıların gözden kaçırdıkları birkaç teferruatın olduğunu belirledik. Bunların ilki Şeyhî'nin Seyyid Şerif Cürcânî ile ders arkadaşlığı ettiği mevzuudur. Tüm araştırmacıların tezkirelere dayanarak ifade ettikleri bu husustan, *Sehî Beg Heşt-Bihişt*'de *Diyâr-ı 'Acemde Mevlânâ Seyyid Şerif-i Cürcânî hazretleriyle şerik olup şuğl itmişdür* (Sehî Beg 2017: 68) diye bahsederken Riyâzî, *Riyâzü's-Şuarâ*'da *'Unfüvân tahsîlinde Fâzıl-ı Cürcânî ile şerik-i ders olmuşdur* (Riyâzî 2017: 17) demektedir. Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki Germiyânlı Şeyhî'nin Seyyid Şerif Cürcânî ile ders arkadaşlığı etmesi tarihî açıdan pek mümkün değildir. Zira 740/1340 yılında doğan Seyyid Şerif Cürcânî ile aralarında -Timurtaş'ın yaş tahminini esas alırsak- en az on dokuz yıllık bir fark vardır. Bunun dışında Cürcânî'nin ömrü boyunca eğitim için Herat ve Kahire gibi şehirlere gidip buralarda uzun yıllar ilim tahsil ettiği de düşünülürse bu münasebetin olsa olsa ancak hoca talebe ilişkisi olması mümkündür. Nitekim tarihî vesikalar da bunu teyit eder mahiyettedir. Araştırmalar, Cürcânî'nin 766/1365 yılında Kahire'ye gitmek üzere Herat'tan ayrıldığını, önce Aksaray'a oradan da Mollâ Fenârî (ö. 834/1431) ile birlikte Mısır'a gittiğini; burada Muhammed b. Mübârek Şâh (ö. 784/1382'den sonra) ve Ekmeleddîn Bâbertî'nin derslerinde Mollâ Fenârî,

Şeyh Bedreddîn Simavî (ö. 823/1420), Şair Ahmedî (ö. 815/1412-13), Hekim Hacı Paşa (ö. 827/1424) gibi zatlarla ders arkadaşlığı yaptığını; on yıl kadar Mısır'da kaldıktan sonra 776/1374 yılında Mısır'dan ayrılarak önce Anadolu'ya oradan da memleketine döndüğünü; bir müddet sonra Muzafferî Devleti Sultanı Celâleddîn Şâh Şücâ' (ö. 787/1385) tarafından Dâru'ş-Şifâ Medresesi'ne müderris olarak tayin edildiğini ve Şiraz'da on sene hocalık yaptığını; 789/1387 senesinde Timur'un (ö. 807/1405) Şiraz'ı ele geçirmesi ve yağmalatmasıyla istemeyerek de olsa Semerkand'a gittiğini ifade etmektedir (Gümüş 1993: 134-135; Losensky 2008: 469-475; Cürçânî 2014: 21-22). Bu da bize Şeyhî'nin eğer Acem ülkesine gidip Seyyid Şerif Cürçânî'den ilim tahsil ettiyse bunun ancak Şiraz'daki Dâru'ş-Şifâ Medresesi'nde ve 776-786/1374-1384 yılları arasında mümkün olabileceğini göstermektedir. Bu veriye göre, Tâhir Olgun ve Faruk Kadri Timurtaş'ın Şeyhî'nin 818/1415'te Karaman Seferi için Ankara'da bulunan Çelebi Sultan Mehmed'i tedavi ettiği bilgisinden hareketle ortaya koydukları yaş tahminlerini⁹ biraz daha geriye çekmek gerekmektedir. Zira bir gencin Şiraz'a gidip tıp tahsilini başarıyla tamamladıktan sonra geri dönebileceği yaş, o zamanki şartlara göre bile 20-25 olmalı diye tahmin ediyoruz. 776-786/1374-1384 yılları arasında 20-25 yaşlarında olan bir zatın da en iyi ihtimalle 754-765/1354-1364 yılları arası doğmuş olması beklenir. Bu sebeple biz Şeyhî'nin 754-765/1354-1364 yılları arası doğmuş olabileceğini düşünüyoruz. Örneğin Şeyhî'nin 760/1359 (iki aralığın ortası) yılında doğduğunu kabul edersek onun, 783-786/1381-1384 yılları arasında 22-25 yaşlarında Şiraz'da Dâru'ş-Şifâ Medresesi'nde bir dönem talebe olarak bulunduğunu, 818/1415'te 54 yaşında Çelebi Mehmed'i Ankara'da tedavi ettiğini ve 832/1429 yılında 68 yaşında vefat ettiğini ileri sürmüştür.

776-786/1374-1384 yılları arasında 20-25 yaşlarında bulunan ve Dâru'ş-Şifâ Medresesi'nde tıp eğitimi aldıktan sonra ülkesine dönen Şeyhî, Acem ülkesinde tıp eğitimi almış pek çok sûfi ve hakîm ile muarefe peyda etmiş, kendini hakıyla yetiştirmiş bir genç olarak doğduğu topraklara gelince ya bir attar dükkânı açıp burada alacağı birkaç akçe ile hayatını devam ettirecektir ya da bir hâmî arayışına girecektir. Nitekim kaynaklarda Şeyhî'nin bir attar dükkânı açıp da halka hizmet verdiğine dair pek çok malumat bulunmaktadır. Fakat onun tüm hayatı boyunca bir attar dükkânında sürme terkip etmekle kanaat ettiğini ileri sürmek, eldeki pek çok tarihî ve edebî karineye zıt düşmektedir. Bu sebeple onun Şiraz'dan Kütahya'ya geldikten sonra bir hâmî aradığına hiç şüphe yoktur. Bu noktada *Nazm-ı Tabâyi'*in bir nüshasında eserin sunulduğu padişahın adının Sultan Ahmed şeklinde geçmesini Hasan Âli Yücel, eserin Şeyhî'nin İran'a gidişte yahut İran'dan dönüştü Bağdat'a uğrayıp o dönemde Bağdat merkezli bir devlet olan Celâyirîler (İlkâniyân)'in Türk hükümdarı Sultan Ahmed'e (taht süresi: 784-812/1382-1410) ya da Sultan Ahmed olarak da anılan Kadı Burhaneddîn'e (ö. 800/1398) sunmuş olabileceğine yordugunu yukarıda ifade ettik (Yücel 1937: 5). Bu da Şeyhî'nin Anadolu'ya gelirken bile öncelikli olarak bir hâmî aradığına; kendisinden ders aldığı Seyyid Şerif Cürçânî ve hekim/şair Ahmedî gibi hocalarının yolundan gitmeye çalıştığına bir delil olabilir.

Diğer taraftan Şeyhî'nin Şiraz'dan doğduğu topraklara yani Kütahya'ya geldiğinde Germiyanoğulları'nın başında Süleyman Şah bin Mehmed (saltanatı: 770-789/1368-1387)

⁹ Tâhir Olgun Şeyhî'nin 35-40, F. Kadri Timurtaş 40-45 yaşlarında olduğunu ve 773-778/1371-1376 yılları arasında doğmuş olması gerektiğini düşünmektedirler (Olgun 1949: 6; Timurtaş 1968: 56).

bulunmaktaydı. Germiyân sarayında dönemin önemli şairlerinden Şeyhoğlu'nun Süleyman Şah'ın nedîmi, Ahmedî'nin de musahibi ve hekimi olarak bulunduğu dair kaynaklar bilgi sunsa da (İpekten 1996: 16), onun Şeyhî ile bu dönemde bir münasebetinin olduğuna dair kaynaklarda hiçbir malumat bulunmamaktadır. Öte yandan Uzunçarşılı, tarihi kaynaklardan hareketle bu dönemin Germiyânoğulları için pek de parlak bir dönem olmadığını, Karamanoğulları ve Osmanoğulları arasında kalan devletin her iki yönden de taarruza uğradığını, ileri görüşlülüğüyle bunu gören Süleyman Şah'ın devlet elden çıkmadan I. Murad'a, Cemâleddîn İshak Fâkihî ve beraberinde saray erkânı ile ulemasının da bulunduğu bir heyet gönderdiğini ve kızını Osmanoğulları'nın sultanı I. Murad'ın oğlu Yıldırım Bayezid'e vermek isteğini ilettiğini ifade etmektedir (Uzunçarşılı 1932: 47-48). Süleyman Şah dönemindeki beylik topraklarının bir bölümünün akrabalık bağı ile Osmanlı'ya verilmesi beyliğin pek de parlak bir durumda olmadığını kanıtlar mahiyettedir. Süleyman Şah'ın vefatıyla başa geçen II. Yakub dönemlerinin (789-792/1387-1390, 805-814/1402-1411, 817-832/1414-1428) de babasınınkinden farklı olmadığı hatta daha kötüye giden beyliğin sonunda bizatihi II. Yakub tarafından Osmanoğulları'na teslim edildiği görülmektedir (Uzunçarşılı 1932: 53-60).¹⁰ Bunu dönemin edebî faaliyetlerinden çıkarmak da mümkündür. Bu dönem şuarasından Şeyhoğlu, 789/1387 yılında Germiyân Beyi Süleyman Şah namına yazmaya başladığı eseri *Hurşîdnâme*'yi, onun vefatı üzerine II. Yakub'a değil de Yıldırım Bayezid'e takdim ederek Osmanlı sultanının çevresine girmeyi gaye edinmiştir (Yavuz 2010: 88-89; Uzunçarşılı, 1932: 50). Yine Germiyân Beyi Süleyman Şah'ın hekimbaşısı Ahmedî'nin Süleyman Şah için kaleme aldığı *İskendernâme*'yi ona sunmaktan vazgeçip sonuna *Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i Osmân*'ı da ekleyerek Yıldırım Bayezid'e sunması (İpekten 1996: 16), benzer bir kaygıyla olsa gerektir. Buraya kadar ifade ettiğimiz tüm bu sebeplerden ötürü Şeyhî'nin böyle bir ortamda Germiyân ilini beklemesi, onun gibi bir hâzık tabip ve şair için pek makul görünmemektedir. Kanaatimiz odur ki genç Şeyhî de hocası hekim/şair Ahmedî ve şair Şeyhoğlu gibi bir vesile ile Bursa'daki Osmanlı sarayına gitmiş ve bu da I. Murad döneminde gerçekleşmiştir. Bu kanaatimizi destekler mahiyeteki bir kayda Latîfi'nin *Tezkiretü's-Şuarâ*'sında tesadüf ediyoruz. Esasında bizim, Şeyhî'nin I. Murad döneminde Bursa'ya gittiğine delil olarak gördüğümüz bu kayıt, bizden önce Şeyhî'nin hayatını irdeleyen araştırmacılar tarafından Şeyhî'nin I. Murad döneminde dünyaya geldiğine yorumlanmış (Timurtaş 1953: 94, 104; Timurtaş 1968: 56; Biltekin 2003: XI; Biltekin 2010: XXXIX/80). Oysa Latîfi'nin *Tezkiretü's-Şuarâ*'sındaki *Sultân Murâd Hân Gâzî devrinde gelmişler ve Seyyid Nesîmî ile Burûsada cem' olmuşlardır* (Latîfi 2018: 309) ifadesinden Şeyhî'nin I. Murad döneminde dünyaya geldiğini çıkarmak pek mümkün görünmemektedir. Biz, *Murâd Hân Gâzî devrinde gelmişler* cümlesinden Şeyhî'nin dünyaya gelişini değil de onun Bursa'ya gelişini anlıyoruz zira devamındaki *ve Seyyid Nesîmî ile Burûsada cem' olmuşlardır* cümlesi, ilk cümlelerin Bursa'ya gelişle delalet ettiğini kanıtlar mahiyettedir. Nitekim Şeyhî'nin Bursa'da Emir Süleyman Çelebi'nin (ö. 813/1411) hizmetinde bulunduğu, hatta Emir Süleyman Çelebi'nin Şeyhî ve Ahmedî'ye karşılıklı şiirler okuttuğu

¹⁰ II. Yakub, tahta geçmesinden (790/1388) kısa bir süre sonra Yıldırım Bayezid'in Rumeli'de bulunmasından istifadeyle daha önce kız kardeşi vasıtası ile Osmanoğulları'na geçen toprakları almaya kalkmış, Yıldırım Bayezid ise Rumeli'de sükûneti sağlayıp 792/1390 yılında Anadolu'ya gelince ilk iş olarak Germiyân'a varıp -işin ciddiyetini kavrayan ve Yıldırım'ı hediyeyle yatıştırmaya çalışan- kayınbiraderi II. Yakub'u ve hisar beyini tutuklatmış ve on iki sene İpsala'da hapsedmiştir (Uzunçarşılı 1932: 54).

ve bundan çok zevk aldığı bilinmektedir (Sehî Beg 2017: 68, 71). Bu, Şeyhî'nin en kötü ihtimalle Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı sarayında bulunduğunu da kanıtlar mahiyettedir.

Öte yandan kaynaklarda Şeyhî'nin bir dönem II. Yakub'un sarayında bulunduğu ve onun hem müsahepliğini hem de ser-tabibliğini üstlendiği kayıtlıdır (Hoca Saadeddin 1979: II/84; Hammer 1992: II/123). Bunu *Şeyhî Divanı*'ndaki II. Yakub'a yazılmış kasidelerden de çıkarmak mümkündür (Biltekin 2005: 44-46, 46-48). Hatta II. Yakub, 831/1427 senesinde Germiyânoğulları Beyliği'ni ölümünden sonra kız kardeşinin torunu olan II. Murad'a vasiyet etmek üzere Edirne'ye gittiğinde II. Murad'ın onun için şenlikler düzenleyip ziyafetler verdiği hatta eski müsaheplerinden Şeyhî'nin II. Yakub'un mihmandarlığı için görevlendirildiği bilinmektedir (Hammer 1992: II/187; Uzunçarşılı 1932: 59; Uzunçarşılı 1988: I/62). Bu da Şeyhî'nin bu tarihten daha önceleri, II. Murad'ın hizmetine girdiğini kesin bir surette göstermektedir. Kanaatimizce Şeyhî, Yıldırım Bayezid'in 805/1403 yılında vefat etmesi ve kardeşler arası taht kavgasının baş göstermesi sebebiyle memleketi Germiyân'a geri dönmüş; Yıldırım Bayezid tarafından hapsedildiği için on iki yıl mülkünden uzak kalan, Timurlenk'in Anadolu beylerine beyliklerini geri verdiği 805/1402 yılında, daha önce Osmanlılara çeyiz olarak verilen topraklarını geri alan ve ikinci taht dönemini yaşayan (Uzunçarşılı 1932: 55-56) II. Yakub'a intisab etmiş; Karamanoğlu Mehmet Bey'in 814/1411 yılında II. Yakub hâkimiyetindeki Germiyanoğulları'na saldırması ve onun ikinci kez tesis ettiği beyliğini (805-814/1402-1411) 814/1411 yılında ikinci kere yıkmasına kadar Germiyânoğulları beyi II. Yakub'un musahepliğinde ve şahsî tabipliğinde kalmış; 818/1415'te Çelebi Mehmed'i Ankara'da tedavi etmesiyle de Osmanlı sarayına yeniden intisap etmiştir. Nitekim tarihî kaynaklarda ve tezkirelerde bu düşüncemizi kanıtlayacak bilgiler mevcuttur. Örneğin Hoca Saadeddin Efendi *Tâcü't-Tevârih*'te Şeyhî'nin Germiyân'dan getirildiğini (Hoca Saadeddin 1979: II/84); Gelibolulu Ali ise *Künhü'l-Ahbâr*'da Çelebi Mehmed'in kendisini tedavi eden Şeyhî'nin hazâkatini beğendiğini ve Şeyhî'yi kendine 'tabîb-i hâs' edindiğini beyan etmektedir (Gelibolulu 2017: 38). Hatta Münecimbaşı Ahmed Dede, *Sahâifü'l-Ahbâr*'da Çelebi Mehmed'in bu olaydan sonra Şeyhî'yi 'reisü'l-etibbâ' olarak atadığını ve her nereye giderse gitsin yanından ayırmadığını aktarmaktadır (Münecimbaşı 1975: I/184).

5. Nazm-ı Tabâyi'in Kime Sunulduğu Hakkında

Germiyânlı Şeyhî'nin hangi tarihte doğduğunu, Bursa'ya ne zaman gittiğini ve Osmanlı sarayına ne zaman intisap ettiğini tespit etme çabamızın, Şeyhî'nin biyografisine dair yeni bilgiler ileri sürmesinin yanı sıra *Nazm-ı Tabâyi*'in yazıldığı dönemi ve hangi padişaha sunulduğunu belirlemeyi ilgilendiren bir vechesi de bulunmaktadır. Yukarıda, eserin hangi Şeyhî tarafından yazıldığını tespit etmeye çalışırken eserin sunulmuş olabileceği padişah sayısını da ikiye indirmiş, bunların I. Murad veya II. Murad olabileceğini ifade etmiştik. Fakat *Der-Medh-i Pâdişâh-ı İslâm* başlıklı bölümde eserin sunulduğu padişahın

Leh ü Çeh Erdel ü Nemçe vü Efrenc

Vêrür aña **harâc** u **bâc** u **ispenc**

beytiyle tavsif edilmesinden hareketle eserin sunulmuş olabileceği padişahın II. Murad olması daha güçlü bir ihtimal olarak görülmektedir. Nitekim yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Rumeli'deki başarılı akınlar, her ne kadar I. Murad döneminde başlamış ve özellikle Edirne'nin alınmasıyla (762/1361) birlikte bu akınların sayısı artmış olsa da bu dönemde Rumeli'de mutlak bir hâkimiyet sağlanamamıştır (Uzunçarşılı 1988: I/165-168, 171-174; İnalçık, 2006a: XXXI/156-159). Fakat II. Murad dönemi üzerine yapılan araştırmalarda bu dönemde Rumeli'deki fetihlerin iyice arttığı, I. Murad tarafından muhasara edilip de alınamayan Selanik'in bu dönemde fethedilmesiyle birlikte Eflak ve Sırbistan'ın sıkı bir şekilde Osmanlı tâbîliği altına sokulduğu, Macaristan, Arnavutluk ve Epir'de Osmanlı hâkimiyetinin yerleştiği; Bosna kralı, Arta ve Mora despotları ve Bizans imparatorunun Osmanlıya haraç ödeyen tâbiler haline getirildiği; hatta önce Varna Muharebesi (848/1444) daha sonra II. Kosova Muharebesi (852/1448) ile Osmanlı'nın, Rumeli'de tam manasıyla mutlak bir hâkimiyet sağladığı ifade edilmektedir (Uzunçarşılı 1988: I/408-409, 415-416, 417-419, 435-438,446-450; İnalçık, 2006b: XXXI/167-168; Emecen, 2002: XXVI/221-224).

Bu tarihî veriler dışında Şeyhî'nin her ne kadar I. Murad döneminde Bursa'ya geldiği kaynaklarda kayıtlı ise de I. Murad'la herhangi bir münasebetinin bulunup bulunmadığına dair bir kayıt yoktur. Şeyhî'nin hocası Ahmedî'nin dahi *Tervîhü'l-Ervâh* adlı manzum tıp eserini Emîr Süleyman Çelebi adına yazmış olabileceği göz önünde bulundurulursa *Nazm-ı Tabâyi*'in I. Murad'a sunulmuş olma ihtimali oldukça zayıftır. Buna karşın Şeyhî'nin II. Murad'la olan münasebetleri; *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Hârname* adlı mesnevilerini onun adına yazdığı, *Dîvân*'ında onun için kasideler kaleme aldığı göz önünde bulundurulunca *Nazm-ı Tabâyi*'in de II. Murad adına yazılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Esasında *Nazm-ı Tabâyi*'in *Der-Medh-i Pâdişâh-ı İslâm* başlıklı bölümünde eserin kime sunulduğunu açıkça gösteren şu beyitteki vurgular, kanaatimizce eserin II. Murad'a sunulduğunu teyit eder mahiyettedir:

Civân-merd ü 'atâ-bahş ı sühen-dân

Şehen-şâh-ı cihân Sultân Murâd Hân

Bu beyte göre 'şahlar şahı Sultân Murâd Hân, civân-merd (genç yiğit), atâ-bahş (ihsan eden) ve sühen-dân (sözden anlayan, şair)'dir. Yapılan araştırmalar II. Murad'ın zeki, tedbirli, eğlenceyi seven, çokça ikram ve ihsan eden, şairlere çokça ilgi gösteren ve Osmanlı hanedanında ilk şiir söyleyen şair olduğunu ifade etmektedir (İpekten 1996: 21; Kut 2000: 161). Bu karinelere hareketle Şeyhî'nin *civân-merd* ile II. Murad'ın kendinden oldukça genç olduğuna; *atâ-bahş* ile onun sanat ve sanatçıya bolca ihsan ve ikramlarda bulunduğu ve *sühen-dân* ile de onun şairlik yönüne işaret ettiğini düşünmekteyiz.

Buraya kadar ifade edilen tüm bu tarihî ve edebî karinelere hareketle daha önce İsmâil Sâib Sencer, Hasan Âli Yücel ve Tâhir Olgun'un da ifade ettiği üzere biz de *Nazm-ı Tabâyi*'in Germiyanlı Şeyhî tarafından yazıldığını ve II. Murad'a sunulduğunu düşünmekteyiz.

6. ASL 479 Numaradaki Nüshanın Nüsha Farklılıkları

Hasan Âli Yücel tarafından 1937 yılında neşrolunan *Nazm-ı Tabâyi'*in bugünkü imlâ ve ilmî neşir yöntemleri ile çok fazla farklılık gösterdiği ve ilmî çalışmalarda kullanmak ihtiyacına cevap veremediği için Mustafa Kaçalin tarafından günümüz ilmî yöntemlerine uyarlanarak transkripsiyonlu ve tenkitli bir şekilde 2005 yılında yeniden yayımlanan *Nazm-ı Tabâyi* metni, tarafımızca tespit edilen yeni nüsha ASL 479 ile mukabele edilerek diğer üç nüsha ile olan farklılıkları şu şekilde tespit edilmiştir:¹¹

1/-: Şifâ-bahş-ı tabîb-i cümle bîmâr / Ğedersün bî-sebeb bîmâra tîmâr: - A | 1/7: Ğdüp: Ğrüp; döndi: döndin A | 1/8: şîfât-ı zâtıla: şîfât u zâtıla A | 1/10: emriyledür: derdiyledür A; ihsân: fermân A* | 2/B: Der-Beyân-ı Medh-i Na't-ı Şerîf-i Nebevî: Der-Na't-ı Nebî 'Aleyhi's-selâm A | 2/5: zinde: mürde A* | 2/6: dür-i medh: dür ü medh A | 3/7: Marîz aldudĞ çü bulduĞ za' f-î hâli / Hekîm-i cümledür aşhân u âli: - A | 4/2: be-tâc: nitâc A* | 4/7: mercûm: mercuvv A | 4/9: [u]: u A | 4/10: gürz ü zarbı: gürzi Ğarbı A | 4/11: Elinde tûĞ-i tîzi berĞ-âsâ / Zi-Cebelsa be-CebelĞa Ğre tâ: -A | 4/15: sulţânlıĞın eyle mü'ebbed: sulţânlıĞını eyle peyvend A | 5/B: Sebeb-i Nazmu't-Tabâyi': Sebeb-i Te'lîf A | 5/6: cem' ü tab' -ı cins-i eşyâ: cem' ü tab' -ı cins-i eşyâ A | 5/7: pîrâ: peydâ A* | 5/12: 'ilm-i Ğikmet: 'ilm ü Ğikmet A* | 5/23: Ğde böyle: Ğdebile A* | 5/26: muĞîti cümle eşyâ: muĞî-i cümle eşyâ A* | 6/1: şu: çü A | 9/1: bâriddür: bâriddürür A | 12/2: velâkin: velîkin A | 13/1: şoĞukdur: şovıĞdur A¹² | 13/2: arıĞ durur: duruĞdurur A | 14/2: burunda: bedende A* | 17/2: renc-i şafrâ: renc ü şafrâ A | 18/2: gülbeşeker: gülbaşeker A | 20/2: gülbeşeker: gülbaşeker A | 22/2: velâkin: velîkin A; gül-i şekker: gül ü şekker A | 25/B: Sirkencübîn: Sikencebîn A | 25/2: YĞ gülbeşekker ü üç Ğcece ammâ: Yine gül-i şeker iç Ğcece ammâ A* | 26/B: Gülbeşeker: Gülbaşeker A | 26/2: [u]: u A | 30/1: issi vü yaşdur: issidür u yaşdur A* | 30/2: velâkin: velîkin A | 33/2: dârĞin ü maştaĞî: dârĞını vü maştaĞı A* | 40/2: Velî şafrâ olur andan ziyâde: Velî kemdür kebâbi Ğaste Ğâle A | 41/2: Velî kemdür kebâbi Ğaste Ğâle: Velî şafrâ olur andan ziyâde A | 43/2: taĞfîf: taĞvîf A | 44/2: velâkin: velîkin A | 45/2: Ğurutur: Ğurudur A | 47/B: Gür-i Beyâbân Eşegi Eti: Gür-i Yabân Eşegi Eti A | 47/2: olmaz: Ğdemez A* | 48/2: velâkin: velîkin A | 50/2: velâkin: velîkin A | 51/2: dâr-ı Ğinî: dâr-Ğını A | 52/B: Beyni: Beynisi A | 52/1: Semridür: Semirdür A | 53/B,1-2: A'da 55. Bölümdür. | 53/1: Ğatı: Ğana A* | 54/B, 1-2: A'da 56. Bölümdür. | 57/2: gülbeşeker: gülbaşeker A | 58/2: ola: olsa A*; def: ref A* | 59/B: TavuĞ Eti: TavuĞ Eti A | 61/2: nev' a: nev' en A | 62/2: Ğılt-ı balĞam: Ğılt u balĞam A | 64/2: edersen: dilersen A* | 65/2: dârĞin ü zencebîli: dârĞını zencebîli A* | 66/1: semridür: semirdür A* | 66/2: gülbeşekerle: كلس له A | 67/1: Semridür bu teni lâĞar olanı: Ciger Ğarrına var nef' i ziyâde A* | 69/1: bunuñ vĞrür meniye tab' ı Ğuvvet: Bu vĞrür tab' a vü meniye Ğuvvet A* | 70/1:

¹¹ Nüsha farklılıkları gösterilirken bazı kısaltmalara gidilmiştir. Bu kısaltmaların içinde A, ASL 479 numaradaki nüshaya; 1/2 veya B, ilk rakam başlık numarasına, ikinci rakam beyit numarasına B ise başlığa; *, doğru olduğunu düşündüğümüz varyanta işaret etmektedir.

¹² Bu nüsha farklılığı eserin tamamında görüldüğünden aparat sayısını artırmaması için sadece burada gösterilmiştir.

bunuñ: bu **A*** | **73/B, 1-2: - A** | **74/2: eyler: vürür A** | **78/2: sirkencübîn: sikencebîn A** | **80/B: Engür: Üzüm A** | **83/1: zarrı vardır: nef i yokdur A** | **84/B: Sîb-i Ekşi: Ekşi Elma A** | **84/2: gülbeşeker: gülbaşeker A** | **86/1: yürekde olsa: yürekd' olsa A** | **88/B: Sefercel: Ayva A** | **89/1: bādî-i şihhat: bārî vü şihhat A** | **91/2: sirkencübîn: sikencebîn A¹³** | **93/B: Siyeh Dut: Kara Tut A** | **94/1: Mesâne: Meşâne A¹⁴** | **96/1: yürek: bögrün A** | **98/1: meniye bu ziyâde: ziyâde bu meniye A*** | **108/1: cigerde olsa: cigerdo'lsa A*** | **110/1: ziyân: ziyân ol A** | **117/B, 1-2: A'da 113. Bölümdür. | 118/B, 1-2: A'da 116. Bölümdür. | 119/B, 1-2: A'da 111. Bölümdür. | 120/B, 1-2: A'da 117. Bölümdür. | 121/1: bāriddür kırdıdur*: bāriddür ü yaşdur A** | **124/B, 1-2: -A** | **125/B, 1-2: A'da 123. Bölümdür. | 125/1: mercimek hoş: mercimek de A; serindür*: kavîdür A** | **129/1: derdide: derdine A***; şusuzluk*: şunurluk **A** | **130/1: daği tab'ı: tab'ı daği A*** | **132/B: Şekker: Sükker A*** | **132/1: şekker: sükker A*** | **132/2: yemelü dühn-i*: yeme bî-dehen-i A** | **137/1: semridür: semirdür A*** | **137/2: ol: bu A*** | **140/1: semridür: semirdür A*** | **146/B: Büy-i 'Öd: 'Üd Koşusu A** | **147/B: Büy-i Kâfûr: Kâfûr Koşusu A** | **148/B: Büy-i Misk: Misk Koşusu A** | **150/B: Havâ-yı Hammâm: Der-Beyân-ı Havâ-yı Hammâm A** | **153/B: Havâ-yı Faşl-ı Harîf: Havâ-yı Faşl-ı Güz A** | **153/2: sürürse*: görürse A** | **154/B: Havâ-yı Faşl-ı Şitâ: Havâ-yı Faşl-ı Kış A** | **154/1: yaş u soğukdur: yaşdur şovukdur A; bundan: bunda A** | **154/2: ahlâ-ı şafırâ balğam*: ahlâ-ı u şafırâ balğam A** | **155/B: İbrişim Câmesi: İbrişim A** | **155/1: semridür: semirdür A*** | **155/B: Keten Câmesi: Ketân A** | **161/1: nef ileridür: nef ilüdü A*** | **163/1: ki: kim A; kem: kim A*** |

Sonuç

*Nazm-ı Tabâyi'*i ve Germiyânlı Yûsuf Sinâneddîn Şeyhî'ye aidiyetini çeşitli açılardan ele aldığımız bu makalede şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. *Nazm-ı Tabâyi* gibi koruyucu hekimliği anlatan bir eserin hem tarihî hem de edebî açıdan Germiyânlı Yûsuf Sinâneddîn Şeyhî'ye ait olmaması için edebî ve tarihî hiçbir geçerli gerekçe yoktur. Aksine eldeki mevcut verilere bakılarak eserin Şeyhî'ye nispet edilmesinin daha doğru olduğu ve eserin çok büyük bir ihtimalle II. Murad'a sunulduğu düşünülmektedir.

2. Şeyhî'nin biyografisi bağlamında yapılan araştırmalarda Şeyhî hakkında öne sürülen 'I. Murad zamanında dünyaya gelmiştir' bilgisinin bir kaynak değerlendirme hatası olduğu; bu bilginin 'I. Murad döneminde Bursa'ya gelmiştir' şeklinde değiştirilmesinin daha doğru olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

3. Şeyhî'nin Seyyid Şerif Cürçânî ile ders arkadaşlığı ettiği yönündeki tezkirelerde geçen bilginin yanlış olduğu, yaş farkından ötürü aralarındaki ilişkinin olsa olsa hoca-talebe ilişkisi olabileceği ve eğer kaynaklardaki bu bilgi doğruysa bu hoca-talebe ilişkisinin ancak 776-786/1374-1384 yılları arasında Şiraz'daki Dâru'ş-Şifâ Medresesi'nde vuku bulmuş olabileceği tespit edilmiştir. Bu veriden hareketle de Şeyhî'nin en iyi ihtimalle 754-765/1354-1364 yılları arası doğmuş olması gerektiği belirlenmiştir.

¹³ Bu nüsha farklılığı eserin tamamında görüldüğünden aparat sayısını artırmaması için sadece burada gösterilmiştir.

¹⁴ Bu nüsha farklılığı eserin tamamında görüldüğünden aparat sayısını artırmaması için sadece burada gösterilmiştir.

4. Şeyhî'nin İran'dan Anadolu'ya geldiğinde pek de parlak bir dönem geçirmeyen Germiyanoğulları beyi Süleyman Şah'a intisap etmediğini ve I. Murad döneminde gittiği Bursa'da Yıldırım Beyazıd dönemine kadar kaldığını; Fetret Dönemi ile birlikte tekrar Kütahya'ya döndüğünü ve ikinci kez Germiyanoğulları'nın başına geçen II. Yakub'un hizmetine girdiğini; 818/1415'te Çelebi Mehmed'i Ankara'da tedavi ederek onun 'tabîb-i hâs'lığına yükseltildiğini ve bu vesileyle tekrar Osmanlı sarayına döndüğünü, Çelebi Mehmed'in vefatıyla birlikte II. Murad'ın emrine girdiğini ve *Nazm-ı Tabâyi*'i kaleme alarak II. Murad'a sunmuş olduğunu düşünmekteyiz.

Kaynaklar

- Acıduman, A. (2016). “Şair ve Hekim Ahmedî'nin Tervihü'l-Ervâh Adlı Manzum Eserinde “Geriatrı” Üzerine Bir Bölüm”. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*. 69(2), ss. 69-74.
- Âşık Çelebi. (2018). *Meşâiru's-Şuarâ*. (Haz. Filiz Kılıç). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları E-Kitap. ISBN: 978-975-17-4046-5.
- Bayat, A. H. (2016). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
- Biltekin, H. (2003). *Şeyhî Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*. (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Biltekin, H. (2010). “Şeyhî”. *TDVİA I-XLIV*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C. XXXIX, ss. 80-82.
- Bursalı Mehmet Tâhir. (1338). *Osmanlı Müellifleri I-IV*. İstanbul: Ali Şükrü Matbaası.
- Cürcânî. (2014). *Ta'rifât: Tasavvuf İstilahları*. (Çev. Abdulaziz Mecdi Tolun, Haz. Abdurrahman Acer). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Çağatay, N. (1947). “Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi [DTCF Dergisi]*, C. V, S. 5. ss. 483-511.
- Emecen, F. (2002). “Kosova Savaşları”. *TDVİA I-XLIV*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C. XXVI, ss. 221-224.
- Gelibolulu Ali. (2017). *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. (Haz. Mustafa İsen). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları E-Kitap. ISBN: 978-975-17-3966-7.
- Gümüş, S. (1993). “Cürcânî, Seyyid Şerîf”. *TDVİA I-XLIV*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C. VIII, ss. 134-136.
- Hammer J. V. (1992). *Büyük Osmanlı Tarihi I- XVIII*. (Haz. Mümin Çevik, Erol Kılıç). İstanbul: Üçdal Hikmet Neşriyat.
- Hoca Saadeddin. (1979). *Tâcü't-Tevârih I-IV*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İnalçık, H. (2006a). “Murad I”. *TDVİA I-XLIV*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C. XXXI, ss. 156-164.
- İnalçık, H. (2006b). “Murad II”. *TDVİA I-XLIV*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C. XXXI, ss. 164-172.
- İpekten, H. (1996). *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kaçalin, M. S. (2005). “Nazmu't-Tabâyi”. *Osmanlı Araştırmaları*. İstanbul, S. XXVI, ss. 351-452.
- Karpat, K. (1995). “Erdel”. *TDVİA I-XLIV*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C. XI, ss. 280-283.
- Komasyon. (1990). *Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu (1870-1980) I-IV*. Mısır.

- Köprülü, M. F. (2001). "Ahmedî". *İslâm Ansiklopedisi I-XIII*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C. I, ss. 216-221.
- Kut, G. (1989). "Ahmedî". *TDVİA I-XLIV*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C.II, ss. 165-167.
- Kut, G. (2000). "Payitaht İstanbul'un Sultan Şairleri (Seyf Ve'l Kalem Sahipleri)". *İlmi Araştırmalar*. S.IX, ss. 161-178.
- Latîfi. (2018). *Tezkiretü'ş-Şuarâ ve ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*. (Haz. Rıdvan Canım). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları E-Kitap. ISBN: 978-975-17-4096-0.
- Losensky, P. (2008). "Jâmi". *Encyclopedia Iranica*. Vol. XIV, Fasc. 5, pp. 469-482.
- Müneccimbaşı Ahmed Dede (1975). *Sahâifü'l-Ahbâr Fî Vekâyi'ü'l-A'sâr I-II*. (Çevr. İsmail E. Erünsal). İstanbul.
- Olgun, T. (1949). *Germiyânlı Şeyhî ve Harnâme'si*. Giresun.
- Riyâzî. (2017). *Riyâzî'ş-Şuarâ*. (Hz. Namık Açıkğöz). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları E-Kitap. ISBN: 978-975-17-3940-7.
- Sehî Beg. (2017). *Heşt-Bihîşt*. (Haz. Halûk İpekten, Günay Kut vd.). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları E-Kitap. ISBN: 978-975-17-3933-9.
- Sır, A. N. (2014). "Anadolu'da Yazılmış Bir Tıp Risalesi: Nazm-ı Tebâyi'de Dil". *VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu (4-7 Aralık 2013 Bursa) Bildirileri*. (Ed. Hatice Şahin, İbrahim Karahancı), C.1, ss. 251-267.
- Tarlan, A. N. (1934). *Şeyhî Divanını Tetkik*. İstanbul: Sühulet Basımevi.
- Timurtaş F. K. (1961). "Şeyhî'nin Eserleri". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, C. XI, ss. 99-108.
- Timurtaş, F. K. (1949). "Harnâme". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, C. II, ss. 369-387.
- Timurtaş, F. K. (1953). "Şeyhî'nin Hayatı ve Şahsiyeti". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, C. V, ss. 91-120.
- Timurtaş, F. K. (1955). "Şeyhî'nin Tıp Konusundaki Eseri". *Türk Dili*. C. IV, S. 42, ss. 340-343.
- Timurtaş, F. K. (1963). *Şeyhî'nin Hüsrev ü Şirin'i (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Timurtaş, F. K. (1968). *Şeyhî Hayatı ve Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1932). *Kütahya Şehri*. İstanbul: Milli Eğitim Vekâleti Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi I-VI*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yavuz, K. (2010). "Şeyhoğlu". *TDVİA I-XLIV*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C. XXXIX, ss. 88-89.
- Yeniçeri, C. (1991). "Bâc". *TDVİA I-XLIV*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, C. IV, ss. 411-413.
- Yücel, H. A. (1937). *Bir Türk Hekimi ve Tıbbı Dair Manzum Bir Eseri*. İstanbul: Devlet Basımevi.

Resim 1: Nazm-ı Tabâyi'in ASL 479'da bulunan nüshasının 1^b-2^a varakları.

